

Üres nevek

Mikor üres egy név?

A nevek többsége referál. Az 'Uma Thurman' név például Uma Thurmanra¹ referál. Léteznek azonban olyan nevek is, amelyek nem referálnak. Tegyük fel, hogy Keanu Reeves² referálni kíván a zsebében lévő öngyújtóra, ezért bevezeti a 'Sparkie' nevet. 'Sparkie' kizárólag erre a tárgyra referál. Ha kiderül, hogy Keanu zsebei üresek, 'Sparkie' nem referál. Ebben az esetben 'Sparkie' **üres név**. Egy név rendszerint azért üres, mert nem létezik olyan tárgy, amire referálhatna. 'Sparkie' esetében is ezt látjuk: 'Sparkie' azért üres, mert Keanu zsebei üresek. A nevek persze nem csak azért lehetnek üresek, mert nem referálnak semmire sem. Más ok is állhat a háttérben, például a beszélő szándéka. Számos filozófus úgy gondolja napjainkban, hogy noha fikatív személyek léteznek, a fikcionális szövegekben szereplő nevek üresek, ha a neveket azzal a szándékkal használjuk, hogy segítségükkel történeteket meséljünk el. Ezen álláspont szerint a 'Sherlock Holmes'³ nevet használhatjuk úgy, hogy egy fikatív személyre referáljunk, amennyiben Sir Arthur Conan Doyle⁴ művéről akarunk beszélni; Conan Doyle viszont egy történetet mond el, ezért az ő használatában a 'Sherlock Holmes' név üres.

¹ <http://www.imddb.com/name/nm0000235/>

² <http://www.imddb.com/name/nm0000206/>

³ <http://www.sherlockholmesonline.org/SherlockHolmes/index.htm>

⁴ <http://www.sherlockholmesonline.org/SherlockHolmes/>

Az 'üres név' terminust már a német matematikus és filozófus, Gottlob Frege⁵ (1848–1925) is használta, aki a nem referáló kifejezéseket 'üres' kifejezéseknek nevezte (németül: 'leer'). Az üres nevekkel összefüggő problémák először ennél jóval korábban, a görög Parmenidésznel⁶ (Kr. e. 5. sz.) jelentek meg, aki úgy érvelt, hogy ami nem létezik, arról a nem állítható, hogy nem létezik (ezért arra következtetett, hogy egyetlen dolog létezik). Parmenidész kora óta igen sok fejtörést okoztak a filozófusoknak az üres nevek.

A negatív egzisztenciális állítások problémája

Vegyünk szemügyre egy $[\alpha \phi]$ formájú szubjektum-predikátum mondatot, melyben α a szubjektum, α a predikátum. $[\alpha \phi]$ azt állítja egy tárgyról, melyre α referál, hogy rendelkezik a α tulajdonsággal. $[\alpha \phi]$ akkor és csak akkor igaz, ha ez az állítás megfelel a tényeknek, azaz, ha az adott tárgy valóban rendelkezik a szóban forgó tulajdonsággal. Az alábbi példamondat,

(1) Uma filmsztár.

azt állítja a tárgyról (esetünkben a személyről), amelyre 'Uma' referál, hogy rendelkezik azzal a tulajdonsággal, ami-re a 'filmsztár' kifejezés referál. E mondatban 'Uma' Umára

⁵ <http://plato.stanford.edu/entries/frege/>

⁶ <http://www.utm.edu/research/iep/p/parmenid.htm>

referál, a 'filmsztár' kifejezés pedig a **filmsztárnak lenni** tulajdonságra referál.⁷ Így tehát (1) azt állítja Umáról, hogy rendelkezik a **filmsztárnak lenni** tulajdonsággal. Mivel Uma valóban rendelkezik ezzel a tulajdonsággal, (1) igaz állítást fejez ki. Vessük össze ezzel a következő mondatot:

(2) Sparkie nem létezik.

(2) azt állítja arról a tárgyról, amire 'Sparkie' referál, hogy rendelkezik azzal a tulajdonsággal, amire a 'nem létezik' kifejezés referál. A 'nem létezik' predikátum a **nemlétezés** (illetve a **nemlétezőnek lenni**) tulajdonságára referál. (2) **negatív egzisztenciális állítás**, mivel azt állítja valamely tárgyról, hogy nem létezik. A negatív egzisztenciális állítások azért okoznak komoly bonyodalmat, mert némelyik igaznak tűnik közülük, igen nehéz azonban belátni, hogy ez miként lehetséges. (2) például igaznak tűnik. Csakhogy 'Sparkie' üres név, így nincsen olyan tárgy, amire referálhatna, ennél fogva nincsen olyan tárgy sem, amiről (2) a **nemlétezés** tulajdonságát állíthatná. Ebből adódóan elég nehéz megmondani, mit is állít valójában (2). Ha nem állít semmit, akkor viszont az tűnik kérdésesnek, hogy hogyan lehet igaz.

Általánosabban fogalmazva kijelenthetjük a következőket: a negatív egzisztenciális állítások mindazok számára problémát okoznak, akik úgy gondolják, hogy (a) egy mon-

⁷ Az eredeti szövegben az *Uma is a movie star* mondat szerepel. A predikátum – *is a movie star* – magyar fordításában a kopula használata nem lehetséges, ezért az az állítás, hogy a *filmsztár* kifejezés a *filmsztárnak lenni* tulajdonságra referál szükségképpen hiányosnak tűnik. (A *ford.* megjegyzése)

dat igazságértékét a részek szemantikai tulajdonságai határozzák meg a kompozicionalitás elve alapján, és (b) egy név releváns szemantikai értéke a referense. (Számos filozófus elfogadja mindkét előfeltevést: fregeánusok, millianusok és Davidson követői.) Mivel az üres neveknek nincsen referensük, az üres neveket tartalmazó negatív egzisztenciális állításokhoz nem rendelhetünk igazságértéket. A problémát az okozza, hogy az ilyen típusú állítások ennek ellenére igaznak tűnnek.

Millianizmus

Az üres nevek több problémával szembesítik a millianizmus képviselőit. A millianizmus szerint a mondatok **propozíciókat** fejeznek ki. A proposíciók absztrakt tárgyak, az igazságértékek elsődleges hordozói. Emellett a különböző attitűdök, többek között a hit és az állítás attitűdjeinek tárgyai. A millianizmus követői azt vallják, hogy a proposíciók **strukturáltak**. (1) esetében ez azt jelenti, hogy a mondat által kifejezett proposíció egy rendezett párossal illusztrálható: <U, **filmsztárnak lenni**>, amelyben U valamilyen módon Umának feleltethető meg. (A következőkben eltekintek azoktól a bonyodalmaktól, amelyek a második elemet érintik, és azt fogom feltételezni, hogy minden esetben valamiféle tulajdonságról van szó.) A millianizmus felfogása szerint a neveket tartalmazó mondatok rendszerint **szinguláris** proposíciókat fejeznek ki. Vagyis, az (1) által kifejezett proposícióban megjelenő U Umával azonos, ennek megfelelően az említett a proposíciót a következőképpen reprezentálhatjuk: <Uma, **filmsztárnak lenni**>.

A millianizmus számára adódó problémák forrása az, hogy az üres nevet tartalmazó mondatok elvileg nem fe-

jezhetnek ki semmiféle propozíciót. Ahogy említettük, a millianizmus felfogásában a propozíciók strukturáltak. Amennyiben ez így van, akkor a (2) által kifejezett propozíció formája a következő: <S, **nemlétezőnek lenni**>, amelyben S Sparkie-nak feleltethető meg. Továbbá, a millianizmus szerint a neveket tartalmazó mondatok szinguláris propozíciókat fejeznek ki. Ebből adódóan, ha a (2) által kifejezett propozíciót az <S, **nemlétezőnek lenni**> rendezett párossal reprezentálhatjuk, akkor S az a tárgy, amire Sparkie referál. Csakhogy Sparkie üres név, és nem referál semmire. Ezért az <S, **nemlétezőnek lenni**> párossal reprezentált propozícióban nincsen tárgy. Ebből az következik, hogy (2) nem fejez ki szinguláris propozíciót, sőt, a millianizmus szerint (2) semmiféle propozíciót nem fejez ki. Azt a nézetet, mely szerint az üres nevet tartalmazó mondatok nem fejeznek ki propozíciót a **nulla propozíció álláspontjának** szokás nevezni.

A nulla propozíció álláspontjának több olyan következménye is van, ami nyilvánvalóan konstraintitív. Gondolhatjuk példának okáért azt, hogy egy mondat csak akkor jelent valamit, ha kifejez egy propozíciót. Ha ez igaz, akkor a nulla propozíció álláspontjából az következik, hogy (2) nem jelent semmit. (2) viszont egyáltalán nem tűnik jelentés nélkülinek. Ezt a problémát a **látszólagos jelentés problémájának** is nevezik. De azt is gondolhatjuk, hogy egy mondat igazságértéke megegyezik az általa kifejezett propozíció igazságértékével. Ha ez igaz, akkor nulla propozíció álláspontjából az következik, hogy például (2) és

(3) Keanu azt hiszi, hogy Sparkie nem létezik.

nem rendelkezik igazságértékkel. (2) és (3) viszont igaznak tűnik. Ezt a problémát nevezik némelyek az **igazságér-**

ték problémájának. Esetleg azt is gondolhatjuk, hogy csak az képes őszintén és állító módon használni egy mondatot, aki igaznak véli a mondat által kifejezett proposíciót. Ha ez igaz, akkor a nulla proposíció álláspontjából azt vezethetjük le, hogy senki sem képes őszintén és állító módon használni (2)-t. Ezzel szemben úgy tűnik, hogy (2)-t lehetséges őszintén és állító módon használni. E problémát nevezzük a **vélekedés és az őszinte, állító használat problémájának**. Az imént említett problémák miatt (valamint a koreferáló nevek helyettesíthetőségével összefüggő nehézségek miatt) számos filozófus arra az álláspontra jutott, hogy a millianizmust fel kell váltani riválisával, a fregeanizmussal.

Fregeanizmus

A fregeanizmus képes megoldani a millianizmus üres nevekkel kapcsolatos problémáit. A strukturált proposíciók kérdésében a fregeanizmus egyetért a millianizmussal. A millianizmussal összhangban a fregeanizmus is azt állítja, hogy az (1) által kifejezett proposíció az <U, **filmsztárnak lenni**> formával reprezentálható (ismét túllépve a második elem definícióján). A fregeanizmus azonban vitatja, hogy a nevet tartalmazó mondatok szinguláris proposíciókat fejeznek ki. A fregeanizmus szerint az (1) által kifejezett proposícióban szereplő U nem maga Uma, hanem U prezentációs módja. E prezentációs mód feltehetően valamely tulajdonságának leírása révén jelöli meg Umát, például a következővel: **a Kill Bill főszereplőjének lenni**. De az is lehetséges, hogy a prezentációs mód más típusú entitás.

A fregeánusok visszautasítják a nulla proposíció álláspontját. Felfogásuk szerint a (2) által kifejezett proposíció

az $\langle S, \text{nemlétezőnek lenni} \rangle$ formával reprezentálható. Hozzáteszik azonban, hogy S nem egyszerűen olyan tárgy, amire 'Sparkie' referál. S ehelyett olyan prezentációs mód – PM_{Sparkie} –, ami 'Sparkie' megfelelője. Ha létezik ilyen prezentációs mód, akkor lehetséges, hogy létezik üres prezentációs mód is, azaz olyan prezentációs mód, amely aktuálisan nem prezentál semmit sem. Esetleg PM_{Sparkie} az **öngyújtónak lenni Keanu zsebében** tulajdonsággal áll összefüggésben. Ha létezne olyan tárgy, ami ezzel a tulajdonsággal rendelkezne, PM_{Sparkie} ezt a tárgyat jelölhetné. De az is lehetséges, hogy a PM_{Sparkie} valamely más típusú entitás.

A fregeánusok képesek megoldani a látszólagos jelentés problémáját: (2)-nek van jelentése, mivel a $\langle PM_{\text{Sparkie}}, \text{nemlétezőnek lenni} \rangle$ formával reprezentált proposíciót fejezi ki. De a fregeánusok képesek kezelni az igazságérték problémáját is, legalábbis a hittulajdonítás (3)-hoz hasonló eseteiben. (3) igaz lehet, mivel Keanu hiheti a $\langle PM_{\text{Sparkie}}, \text{nemlétezőnek lenni} \rangle$ formával reprezentált proposíciót. (Az meglehetősen bonyolult kérdés, hogy (3) igaz volta miként lehet kompatibilis az előbbieken említett (a) és (b) előfeltevésekkel. Talán 'Sparkie' valójában nem is üres (3)-ban: lehet, hogy 'Sparkie' Sparkie prezentációs módjára referál példamondatunkban. Esetleg a 'hogya' (2) által kifejezett proposícióra referál.) Végül a fregeánusok megoldhatják a vélekedés és az őszinte, állító használat problémáját: a beszélők őszintén és állító módon használhatják (2)-t, mivel hihetik a $\langle PM_{\text{Sparkie}}, \text{nemlétezőnek lenni} \rangle$ formával reprezentált proposíciót. Noha a fregeanizmus közvetlenül nem képes megoldani az igazságérték problémáját a (2)-höz hasonló mondatok esetében, több filozófus úgy látja, hogy a fregeanizmus a millianizmusnál sikeresebben kezeli az üres nevek problémáit.

Neo-millianizmus I: a hiányos propozíció álláspontja

A millianizmus hívei közül néhányan a nulla propozíció álláspontja helyett a hiányos propozíció álláspontját vallják. A hiányos propozíció álláspontja szerint (2) hiányos propozíciót fejez ki: <___, **nemlétezőnek lenni**>. (Azért nevezzük e propozíciót hiányosnak, mert szerkezetileg megegyezik a szinguláris propozícióval, azzal a különbséggel, hogy itt a tárgy helye betöltetlen marad.) A hiányos propozíció álláspontja megfelelő megoldást kínál a látszólagos jelentés problémájára: (2)-nek van jelentése, mivel a <___, **nemlétezőnek lenni**> formával reprezentálható propozíciót fejezi ki. A hiányos propozíció álláspontja az igazságérték problémáját is képes megoldani, legalábbis a (3)-hoz hasonló hittulajdonítások esetében. (3) igaz lehet, mivel Keanu hiheti a <___, **nemlétezőnek lenni**> formával reprezentált propozíciót. A vélekedés és az őszinte, állító használat problémáját is sikeresen kezeli hiányos propozíció álláspontja: a beszélő képesek őszintén és állító módon használni (2)-t, mivel hihetik a <___, **nemlétezőnek lenni**> formával reprezentált propozíciót.

A hiányos propozíció álláspontja viszont nem képes általános választ adni az igazságérték kérdéseire. Tegyük fel, hogy Uma bevezeti a 'Markie' nevet, azzal a kizárólagos szándékkal, hogy a zsebében lévő tollra referáljon. Ha kiderül, hogy Uma zsebe üres, akkor 'Markie' természetesen nem referál semmire sem. A hiányos propozíció álláspontja szerint

(4) Ha Sparkie létezik, akkor Keanu zsebében van egy
öngyújtó.

és

(5) Ha Markie létezik, akkor Keanu zsebében van egy öngyújtó.

ugyanazt a hiányos propozíciót, ugyanazt a feltételes állítást fejezi ki, melynek előtagját a <___, **létezőnek lenni**> formával reprezentálhatjuk. (4) és (5) igazságértéke ennek ellenére eltérő: (4) igaznak tűnik, (5) azonban nem.

A millianizmus hívei ebben az esetben a fregeánus megoldáshoz fordulhatnak, és kijelenthetik, hogy a hitek és vélekedések a propozíciók prezentációs módjaira vonatkoznak. (4) és (5) ugyanazt a hiányos propozíciót fejezi ki, de eltérő prezentációs módban. (4) prezentációs módja $PM_{Sparkie}$, (5) prezentációs módja ezzel szemben PM_{Markie} . Ebben a megközelítésben (4) igaznak tűnik, hiszen a beszélő a (4) és (5) által kifejezett hiányos propozíciót ebben az esetben (4) prezentációs módja alapján hiszik; ugyanakkor (5) hamisnak tűnik, mivel az (5) által kifejezett propozíciót nem (5) prezentációs módja alapján hiszik. Nevezzük a fregeánus gondolatokat alkalmazó millianizmust **neo-millianizmusnak**.

Neo-millianizmus II: a kommunikált propozíció álláspontja

Ha a milliánusok fregeánus gondolatokat vesznek kölcsön és neo-milliánussá válnak, a hiányos propozíció fogalmát már nem használhatják. A neo-milliánusoknak ehelyett azt kell mondaniuk, hogy az üres neveket tartalmazó **mondatok** nem **fejeznek ki** propozíciókat. Ilyen típusú mondatok használatával a **beszélők** azonban **kommunikálhatnak** propozíciókat – még hozzá fregeánus értelemben vett propozíciókat. Nevezzük ezt a felfogást a **kommunikált**

propozíció álláspontjának. A kommunikált propozíció álláspontja képes feloldani a látszólagos jelentés problémáját: (2)-nek van jelentése, mivel a beszélők képesek a $\langle \text{PM}_{\text{Sparkie}}, \text{nemlétezőnek lenni} \rangle$ formájú propozíciót kommunikálni. A kommunikált propozíció álláspontja az igazságérték problémájára is választ kínál: (2) igaznak tűnik, mivel a beszélők képesek a $\langle \text{PM}_{\text{Sparkie}}, \text{nemlétezőnek lenni} \rangle$ formájú propozíciót kommunikálni. (3) szintén lehet igaz, hiszen ezzel a mondattal a beszélők képesek kommunikálni azt a gondolatot, hogy Keanu hiszi ezt a propozíciót. Végül a kommunikált propozíció álláspontja a vélekedés és az őszinte, állító használat problémáját is tisztázza: a beszélők őszintén és állító módon használhatják (2)-t, mivel hihetik a $\langle \text{PM}_{\text{Sparkie}}, \text{nemlétezőnek lenni} \rangle$ formájú propozíciót.

A neo-millianizmus lehetősége azt illusztrálja, hogy a milliánusok/neo-milliánusok és fregeánusok közötti vita központi kérdése nem az, hogy léteznek-e olyan prezentációs módok, mint $\text{PM}_{\text{Sparkie}}$, hanem sokkal inkább az, hogy hol találhatóak ezek a prezentációs módok. A fregeánusok azt állítják, hogy a prezentációs módok a mondatok által kifejezett propozíciókhoz tartoznak. A milliánusok ezzel szemben azt vallják, hogy a prezentációs módok pusztán közvetítik a beszélők kognitív viszonyát a propozíciókhoz (a hiányos propozíció neo-milliánus álláspontja), vagy a beszélők által kommunikált propozíciókhoz tartoznak (a kommunikált propozíció álláspontja).

Irodalom

- Braun, D. (1993): Empty Names. *Nous* 27.4 (Dec.): 449–469.
- Braun, D. (forthcoming): Empty Names, Mythical Names, Fictional Names. *Nous*.
- Cartwright, R. (1960): Negative Existentials. *Journal of Philosophy* 57. 20–21 (29 Sept. – 13 Oct.): 629–639. Reprinted in Richard Cartwright, *Philosophical Essays* (Cambridge, MA: MIT, 1987), 21–31.
- Donnellan, K. (1974): Speaking of Nothing. *Philosophical Review* 83.1 (Jan.): 3–31.
- Frege, G. (1892a): Über Sinn und Bedeutung. [On Sense and Reference]. *Zeitschrift für Philosophie und philosophische Kritik* 100: 25–50. Trans. by Max Black as On Sense and Meaning in Gottlob Frege, *Translations from the Philosophical Writings of Gottlob Frege*, ed. Peter T. Geach and Max Black, 1952, 3rd ed. (Oxford: Blackwell, 1980), 56–78. Reprinted as On Sinn and Bedeutung, in Gottlob Frege, *The Frege Reader*, ed. Michael Beaney (Oxford: Blackwell, 1997), 151–171.
- Kripke, S. ms. *Reference and Existence: The John Locke Lectures for 1973*.
- Salmon, N. (1998): Nonexistence. *Nous* 32.3 (Sept.): 277–319.

(Fordította: Vecsey Zoltán)

(Ben Caplan (2005): Empty Names. In: Keith Brown (ed.): *The Encyclopedia of Language and Linguistics*, 2nd ed., Oxford: Elsevier. Megjelenik a szerző engedélyével)